

Téma 12 Textová lingvistika, pragmalingvistika

1. Textová lingvistika (Černý s. 211-213)

Textová lingvistika se zabývá sledováním věty/výpovědi z hlediska kontextu a situace. Základními pojmy textové lingvistika jsou:

- makrostruktura – sledování obsahové stránky textu
- koheze – otázka významové/sémantické návaznosti textu
- koherence – otázka formální návaznosti textu
- deixe/anafora – odkazování na osobu, čas, místo
- textový vzorec (cf. větný vzorec) pro popis typu textu (dopis)
- téma = sémantická makrostruktura – globální obsah textu

2. Pragmalingvistika (Černý s. 209-211)

Pragmalingvistika (též pragmatika) je disciplína, která se zabývá fungováním jazyka v komunikační situaci. Jejími zakladateli jsou britští filosofové John L. **Austin** a Herbert Paul **Grice**. Do oblasti zájmu pragmalingvistika patří především:

- a) **faktory** řečové činnosti (srov. Černý s. 210): místo, čas a situace, předchozí kontext, komunikační záměr mluvčího, posluchačovy znalosti o tématu (tzv. vědomostní kontext, který spojuje mluvčího a posluchače), sociální podmínky a vztah účastníků promluvy, počet účastníků (ve dvojici se komunikuje jinak než ve skupině), vzdálenost mezi účastníky, způsob komunikace
- b) **teorie řečových aktů**: v rámci této teorie každá komunikace (sdělení) představuje řečovou činnost, řečový akt (z anglického *speech act*). Teorii v návaznosti na učení Austina a Grice rozpracoval americký filosof John **Searl** především ve svém díle *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language* z roku 1969.

Klasifikace řečových aktů mohou být různé, zakládají se ale na klasifikaci Searlově. Searlova klasifikace řečových aktů zahrnuje:

- reprezentativní akty (representatives), např. tvrzení, domněnka
- direktivní (directives), např. příkaz, prosba
- komisivní (commissives), např. slib
- deklarativní (declarations), např. vynesení rozsudku nebo křest
- expresivní (expressives), např. omluva, přivítání

V rámci řečového aktu je významná pozornost věnována aktu ilokučnímu (neboli aktu komunikačního záměru). **Ilokučním aktem** (illocutionary act, atto illocutorio) mluvčí vyjadřuje svůj komunikační záměr.

Jazykovými prostředky k jeho vyjádření jsou (srov. Téma 9 Syntax):

- tzv. explicitní performativní formule obsahující tzv. performativní sloveso, kterým se komunikační záměr mluvčího vyjadřuje explicitně, zcela jednoznačně. *Žádám/Dovoluji/Prosím, abys to udělal.*
- lexikálně modálním slovesem: *Musíš to udělat.*
- gramaticky slovesným způsobem, např. imperativem: *Udělej to.* Imperativem je komunikační záměr mluvčího vyjádřen jen implicitně, protože výpověď lze chápat jako *příkaz*, ale také jako *radu* nebo *dovolení*.

Důležitým faktorem pro ilokuční akt je **kontext**. Například výpověď *Mám tu auto* může v jednom kontextu (jiné komunikační situaci) být odpovědí na nabídku dát si skleničku vína, neboli může být nepřímým *odmítnutím*; tatáž výpověď může v jiném kontextu být nepřímou *nabídkou* na svezení.

- Suprasegmentálními prostředky, např. pomocí větné intonace: *Uděláš to./?* S klesavou intonací jde o výpověď *direktivní* a výpověď je pak příkazem, se stoupavou intonací je výpověď *interrogativní* a výpověď pak může být otázkou nebo prosbou.